

**Anne Nivat**

**ISLAMIȘTII**  
**CUM NE VĂD**  
**EI PE NOI**

Traducere din limba franceză  
de Luiza Gervescu  
Prefață de Dominique Wolton

**CORINT**  
**ISTORIE**

## Prefață

Lucrarea Annei Nivat este foarte utilă, pentru că, de data aceasta, inversează privirea. Nu occidentalii privesc și critică, ci ceilalți îi privesc și reacționează la privirea lor. Occidentul democratic stăpânește mijloacele de informare în masă și este sigur că poartă lupta dreaptă împotriva fundamentalismului. Dar ceilalți refuză această schemă și reacționează la fluxul de imagini și informații. Până la urmă, privirea lor nu este mai blândă decât a noastră. Și fiecare este convins că are dreptate.

Cum s-a ajuns la o asemenea prăpastie de comunicare? Cum se face că acum, când există mai multe mijloace de informare decât oricând, este atât de puțină înțelegere? De ce creșterea considerabilă a numărului de informații pe parcursul a patruzeci de ani, care ar fi trebuit să apropie punctele de vedere, le îndepărtează și mai mult? Informația occidentală, care se dorea mondială, s-a întors la destinatar și a fost

identificată cu imperialismul. Cum să ieșim din această confruntare? Nu e „războiul imaginilor”, ci al lipsei de comunicare, care a devenit vizibilă odată cu mondializarea informației.

În mod naiv, occidentalii au dorit ca satul global, adică abundența tehnicilor și a informațiilor, să creeze un minimum de înțelegere reciprocă și, mai ales, să favorizeze adeziunea la valorile lor. Descoperă Turnul Babel! De ce? Pentru că au crezut multă vreme că valorile lor vor fi împărtășite de toată lumea. Au ignorat prea mult alte viziuni asupra lumii, iar acestea își arată astăzi ostilitatea față de modelul democratic și occidental, în ceea ce privește nu numai informația, ci și organizarea societății. Înainte să criticăm modul în care ne privesc islamiștii, trebuie, mai întâi, să înțelegem în ce fel privirea noastră, dominantă la scară largă, a putut, pe termen lung, să fie percepută ca o agresiune și să hrănească ostilitatea de azi. Refuzul justificat al lumii occidentale cu privire la fundamentalism nu trebuie să ne împiedice să formulăm următoarea întrebare: ceea ce a fost spus și difuzat cu privire la lumea arabo-musulmană de patruzeci de ani încoace nu este oare la fel de caricatural

ca toate lucrurile pe care le spune islamismul despre Occident?

Aici trebuie amintite trei aspecte. Finalul conflictului Orient–Occident a simplificat viziunea lumii în favoarea Occidentului. Înainte, era vorba de dualitate și antagonism. Astăzi, orizontul democratic occidental pare, în același timp, singurul și cel mai bun. Devine etalonul, uitând că sinonimul capitalismului nu este democrația și că există mai mult de o definiție a democrației. În mod paradoxal, finalul războiului rece nu a adus o mai mare deschidere către toleranță. Mișcarea a fost accentuată de mondializarea informației, croită, din 1980 până în 2000, după tipar occidental, mai ales nord-american. Acest proces l-a întărit pe cel provocat de mondializarea economiei: nevoia de a păstra rădăcinile culturale. De fapt, mondializarea economică destabilizează identitățile culturale, situație accentuată de mondializarea informației. Cele două aspecte se completează reciproc și explică faptul că, de douăzeci de ani încoace, revendicarea identităților culturale s-a intensificat. A-l vedea pe celălalt în permanență întărește nevoia de a fi tu însuți. Fundamentalismul nu este decât culmea vizibilă și cea mai detestabilă a

unei mișcări mult mai complexe de reafirmare a identităților culturale.

Vestitul triumfi infernal al secolului XXI – *identitate-cultură-comunicare* – nu este decât la început în ceea ce privește sfidarea politică. După economie și politică, va trebui ca mondializarea să învețe să gestioneze diversitatea culturală, problemă, să ne reamintim, și mai acutizată de mondializarea informației. Recunoașterea în cadrul UNESCO, pe 21 octombrie 2005, a principiului respectării diversității culturale de către 146 de state din 154 prezente, cu doar două voturi împotriva, din partea Statelor Unite și Israelului, se înscrie în aceeași direcție a respectării identităților culturale. Cu alte cuvinte, excesele islamismului nu trebuie să ne facă să uităm că, dincolo de acest extremism, asistăm la nașterea unei revendicări pentru respectarea identităților culturale. Ceea ce este astăzi în joc în ce privește islamismul va fi în joc și în legătură cu alte elemente culturale: limbi, patrimoniul, teritoriul, memoria, religii etc.

Recunoașterea diversității culturale ne obligă să recunoaștem valoarea tuturor diversităților. Nu este vorba numai de aceea a țărilor bogate în raport cu dominația economică a industriilor

culturale americane. Este vorba despre diversitățile tuturor culturilor, în special ale celor din Sud, aflate într-o situație de dublă inegalitate: față de Statele Unite și față de restul lumii occidentale. Dar lumea musulmană, în dimensiunea sa culturală (și chiar dacă unele dintre statele care o compun sunt foarte bogate), se simte în majoritate legată de Sud, în orice caz insuficient apreciată pe planul culturii și al civilizației. Este clar că, de o jumătate de secol încoace, există un soi de inegalitate culturală între cele trei monoteisme, în detrimentul Islamului, devalorizare pe care nu o regăsim deloc, spre exemplu, în cazul culturilor și civilizațiilor asiatice. Cu alte cuvinte, musulmanii sunt cei care se simt, cel mai adesea, umiliți de două ori: mai întâi prin faptul că sunt asimilați cu islamiștii; apoi, din pricina caricaturii occidentale asupra lumii arabo-musulmane, pentru care, până la urmă, islamismul ar fi în anumite privințe adevărata oglindă... Ce ar spune creștinii și evreii dacă restul lumii i-ar asimila pe extremiști cu esența acestor două religii?

Miza păcii politice viitoare constă în a suporta consecințele emergenței culturii ca nouă miză politică. Cum poate fi respectată această diversitate

fără a o ierarhiza și fără a o transforma într-o juxtapunere de domenii nobiliare comunitare? Putem face ca toate culturile să conviețuiască fără a le ierarhiza? Da, cu condiția să fim modești. Să nu mai credem că Occidentul deține adevărul ultim și sensul democrației, când faptele, la scară mondială, relatate de mijloacele de informare în masă arată, într-o manieră flagrantă, decalajele între valori și realități. Să recunoaștem că celelalte popoare și culturi nu ne împărtășesc punctul de vedere, să înțelegem viziunea lor asupra lumii. Să nu facem ierarhii numai în funcție de noi. Într-un cuvânt, să recunoaștem importanța și, în cele din urmă, egalitatea cu Celălalt. Acest Celălalt pe care toată istoria lumii între secolul al XVII-lea și secolul XX l-a ierarhizat atât de puternic în raport cu Europa, apoi în raport cu Occidentul în ansamblu.

Celălalt vrea să se facă recunoscut prin demnitatea sa. Vor fi din ce în ce mai mulți „pe baricade” pentru a-i obliga și pe unii, și pe ceilalți, și mai întâi Occidentul, să recunoască și alte filozofii ale lumii decât cele proprii. Va fi mai ușor pentru Occident să nu renunțe la valorile occidentale – care, adesea, în ciuda greșelilor și trădărilor, rămân totuși mai universale decât altele –

odată ce, înainte, a dat dovadă de mai multă înțelegere față de Celălalt. Celălalt nu are întotdeauna dreptate; are pur și simplu aceeași legitimitate ca și noi. Învățarea dialogului, descoperirea lipsei de comunicare, obligația de a ne respecta reciproc și de a găsi un teren de conviețuire; mondializarea economică, finalul conflictului Orient–Occident, performanțele tehnice ale globalizării informației sunt o invitație, neprevăzută, dar salutară, la recunoașterea Celuilalt.

Pe acest plan, mijloacele de informare în masă au jucat un rol considerabil. Au accelerat cursa bumerangului, solicitarea de recunoaștere și legitimitate. Această mondializare – al cărei simbol a fost CNN-ul, din 1980 până la începutul anilor 2000, când au apărut alte canale de informație mondiale, inclusiv arabe – fusese concepută ca mijloc de a difuza cu mai multă ușurință modelul democratic occidental. Exact aceleași mijloace de informare în masă au fost considerate prea mult timp ca niște „țevi” care au drept sarcină transmiterea mesajului celui „bun”. Pur și simplu subevaluserăm inteligența critică a receptorilor și uitaserăm de efectul de bumerang al propriilor noastre caricaturi făcute Celuilalt.

În această privință, Occidentul plătește insuficiența reflecției teoretice asupra statutului



mass-media și a comunicării în general, asupra inteligenței receptorilor, asupra profunzimii și fineții culturilor non-occidentale. A reduce respingerea actuală a Occidentului la o manipulare orchestrată de islamiști ar însemna să dăm din nou dovadă de reduccionism, să nu înțelegem nimic din sentimentul de profundă nedreptate și umilință resimțite în special de opinia publică arabo-musulmană, din nevoia lor de respect și demnitate. Ajunge să privim violența cu care reacționează Occidentul la caricaturile ce-i sunt uneori adresate pentru a vedea în ce măsură, de la finalul celui de-al Doilea Război Mondial, lumea arabo-musulmană a fost, în ansamblul său, considerată o civilizație „de mâna a doua”, incapabilă să se adapteze „modernității”. Și rămânem uimiți când mass-media occidentale ating o putere tehnică și economică de neegalat, amplificând aceste reprezentări și stârnind, în replică, o violență fără precedent împotriva Occidentului. O violență care nu are mare lucru în comun cu islamismul, dar la care încercăm să îl reducem, din lipsa analizei și a deschiderii.

Astăzi, comunicarea nu mai are sens unic. Nu mai înseamnă doar a transmite. Înseamnă a învăța că schimbul necesită timp și efort. Dar

este cu atât mai complicat cu cât economia occidentală este, de asemenea, obligată din ce în ce mai mult să țină cont de puterea concurențială a țărilor emergente. Și mai dificil va fi pe plan cultural, căci aici nu există deloc ierarhii. De la Carta ONU din 1945 până la declarația asupra diversității culturale din 2005, orizontul nu s-a schimbat: dacă oamenii sunt inegali din punctul de vedere al economiei, al societății, al educației, sunt, totuși, egali din punctul de vedere al culturilor, al religiilor și al sistemelor simbolice. Astfel, mijloacele de informare în masă au devenit lupă inegalităților existente în aceste domenii.

Toate acestea ne obligă să regândim teoretic statutul și rolul mass-media în orice proiect de comunicare interculturală. Să le valorizăm, în sfârșit, într-un moment în care mulți au crezut, cu naivitate, că internetul le poate rezolva toate problemele. Să reflectăm la complexitatea secvenței *comunicare – lipsă de comunicare – conviețuire*. Trebuie de asemenea să revalorizăm importanța politică și culturală a teoriilor comunicării, inseparabile de o filozofie a societății și, până la urmă, a omului. În sfârșit, să recunoaștem inteligența critică a receptorilor și necesitatea de a le asculta punctele de vedere.

Pe scurt, este vorba de a ieși dintr-o filozofie a comunicării redusă fie la performanța tehnicilor, fie la transmisie, fie la informație, fie la economie.

Într-o lume deschisă și care a devenit la fel de transparentă ca și a noastră, comunicarea este un proces neapărat mai complex decât informația. Informația înseamnă mesajul, oricare ar fi el, în timp ce comunicarea este relația, ra-reori complementară, dintre emițător, mesaj și receptor. Dincolo de mondializarea informației regăsim aici rolul complex, subestimat la scară largă, al reprezentărilor, prejudecăților și stereotipurilor prezente în orice proces de comunicare. Se credea că informația obiectivă sau cinstită avea să reducă rolul zvonurilor, reprezentărilor, stereotipurilor și prejudecăților. De fapt, nu se întâmplă nimic din toate acestea!

De când oare o informație și o comunicare respectuoase despre Celălalt pot reduce influența stereotipurilor? Întrebarea devine din ce în ce mai complexă. Cu atât mai mult cu cât răspunsul ne obligă să ținem seama de istoria partenerilor, și mai ales de existența sau absența regimurilor democratice. De fapt, este sigur că, mai ales în asemenea regimuri, grație pluralismului și recunoașterii Celuilalt, putem ajunge cel mai ușor la

o coabitare autentică. Altfel spus, pentru a trece de la informație la comunicare și la coabitare, trebuie să îndeplinim două condiții: regimurile democratice și aportul cunoștințelor. Într-adevăr, multitudinea de informații nu e suficientă pentru a crea o comunicare mai intensă, dacă nu există, în mod simultan, cunoștințe, adică școli și industrii culturale care să ofere cunoștințele necesare pentru interpretarea informațiilor. Toate acestea nu vor duce la dispariția ideilor preconcepute, dar vor lărgi condițiile unei înțelegeri reciproce mai bune. Astfel, informația și comunicarea sunt mereu chestiuni politice. Astfel, începând să arate respect față de Celălalt, Occidentul dispune de atuuri reale în dificila organizare a comunității internaționale.

Într-adevăr, trecând de la informație la comunicare, trecem de la o lume dominată de Occident la o lume unde va trebui să coabităm cu multiple sisteme de valori. Între cele două, există regatul zvonurilor, al reprezentărilor și al stereotipurilor. Atât în anii '60, în legătură cu tema satului global, cât și în anii 2000, în privința societății informaționale, am abordat această chestiune atât de complicată a relației și a negocierii cu Celălalt din cel mai ușor punct de vedere, cel

al tehnicii. După revoluția tehnică, istoria, cultura și societățile își reiau locul meritat. Chestiunea islamismului și a islamiștilor nu este deci decât oglinda unei probleme mai complexe, care va fi abordată la nivel mondial: cea a organizării comunicării, adică a obligației de a-l recunoaște pe Celălalt, de a gestiona lipsa de comunicare, de a învăța negocierea și construirea coabitării cu el.

Munca Annei Nivat este esențială din acest punct de vedere. Interzicându-și, grație unei mari culturi profesionale, orice judecată *a priori*, și oferindu-ne acces la acea viziune pe care o au islamiștii despre noi, ea ne obligă să reflectăm. Nu există pace, toleranță, comunicare, fără a fi, mai întâi, capabil să îl ascuți și să îl înțelegi pe Celălalt. Acesta este rezultatul neașteptat și salutar al mondializării: accelerarea procesului de învățare a coabitării culturale.

E adevărat că toate acestea nu ar putea să fie clădite pe un relativism cultural absolut. Viața internațională este, din fericire, reglementată de valori umaniste democratice care, chiar dacă nu sunt mereu respectate de toată lumea, constituie totuși singurul nostru orizont normativ pentru a evita oroarea unui război al civilizațiilor.

Cum să facem mai multe eforturi pentru a-l înțelege pe Celălalt și, în mod reciproc, cum să facem pentru a nu ceda unor principii indispensabile atât unei tabere, cât și celeilalte? Aici intervine calea comunicării normative: să împărțăm mai puțin ceea ce avem în comun și, mai degrabă, să învățăm să coabităm în pace, în ciuda a ceea ce ne desparte.

Dominique Wolton



## Introducere

Vreme de câteva săptămâni, începând cu 21 ianuarie 2006, o controversă uluitoare a pus pe jar câteva țări europene și musulmane după ce în Danemarca un cotidian conservator a publicat câteva caricaturi „jignitoare” pentru musulmani, una dintre ele reprezentându-l pe Profet, care purta pe cap un turban în formă de bombă cu fitilul aprins. De la această publicație, o flacără colectivă primitivă, dar profundă, de natură să susțină teama Islamului și respingerea sa de către occidentali, a traversat Afganistanul, Indonezia, Siria, Azerbaidjanul, Pakistanul, Cașmirul și Iordania, mobilizând mulțimile până în Nigeria.

La Teheran, s-a întâmplat de două ori ca niște indivizi furioși să intre în ambasada Danemarcei; în Siria au fost arse de mai multe ori steaguri daneze, israeliene și americane, în timp ce la Peshawar, nu departe de frontiera pakistanezo-afgană, mii de musulmani au manifestat la chemarea parlamentului local, dominat de



islamiști. Pe una dintre pancardele lor se putea citi: „A-l insulta pe Profet înseamnă a insulta Islamul!” În Afganistan incidentele au mers până într-acolo încât au provocat moartea a șapte persoane<sup>1</sup>. Chiar și mica Cecenie iredentistă s-a alăturat concertului națiunilor care strigau „Blasfemie!”: marți, 7 februarie, Ramzan Kadyrov, prim-ministrul guvernului cecen pro-rus, a decis să expulzeze din Groznîi Consiliul danez al refugiaților<sup>2</sup> (DRC), una dintre rarele organizații nonguvernamentale prezente în această țară și în toate republicile vecine de la începutul celui de-al doilea conflict, și printre cele mai eficace. Când mânia a început să se intensifice, produsele daneze și norvegiene au fost boicotate (să remarcăm faptul că în Arabia Saudită

---

<sup>1</sup> Miercuri, 8 februarie 2006, la Qalat, capitala provinciei Zabul, trei persoane au fost ucise și șaptesprezece rănite în ciocnirile cu poliția, care a deschis focul împotriva unei mulțimi de patru sute de manifestați. Aceștia asaltaseră cartierul general al poliției. Cu o zi înainte, atacarea unei tabere de trupe norvegiene NATO la Maimana făcuse patru morți și cincisprezece răniți printre atacatori și șase răniți printre soldații norvegieni.

<sup>2</sup> Acest Consiliu este compus din aproximativ treizeci de organizații, care lucrează din 1997 cu refugiații în această republică caucaziană mutilată de război.

unele firme franțuzești mari au afișat politicos la intrarea în magazine anunțul că nu vând produse daneze), reprezentanții diplomatici au fost jefuiți și multe țări, printre care Iranul și Arabia Saudită, și-au exprimat indignarea „oficială”, unele mergând până la a-și chema în țara de origine ambasadorul în funcție la Copenhaga.

Dincolo de polemică, scandalul caricaturilor ilustrează cât de ușor devine, când vine vorba despre Islam, să sufoci moderația și să anulezi orice dezbateră. Oare acest lucru se întâmplă deoarece „catalogul” islamismului terorist (atentatele din 11 septembrie 2001 de la New York, cele din martie 2004 de la Madrid și cele din iulie 2005 de la Londra) a intensificat amalgamurile și a estompat mai mult bariera dintre musulmani și islamiști? Cu atât mai mult ar trebui să știm ce presupune această ultimă noțiune. Conform definiției general acceptate, un „islamist” este un partizan al întoarcerii la izvoarele Islamului. Totuși, în afara lumii musulmane, cuvântul desemnează un militant al Islamului politic perceput ca o derivă de la Islamul religios (să subliniem că, din punctul de vedere al mediilor care se reclamă a fi doar ale Islamului, această

distincție nu există: Islamul, deși are două componente, politică și religioasă, este unul singur).

Oricum, unii „islamiști” vehemenți au acuzat presa europeană și pe occidentali în general că batjocoresc permanent credința musulmană în numele libertății de expresie, că votează legi împotriva musulmanilor, pe care nu-i înțeleg, încercând numai să le impună viziunea lor asupra lumii. Cât despre sutele de mii de musulmani care trăiesc în Europa, aceștia s-ar simți adeseori tratați ca cetățeni de mâna a doua, sau ca potențiali teroriști, în țările care, spun ei, nu acordă importanța cuvenită religiei lor. Pentru latura extremă, este chiar din ce în ce mai tentant să se prezinte ca victime ale „islamofobiei înconjurătoare” sau ale măsurilor „discriminatorii” care privesc cazarea și locurile de muncă. Cât despre occidentali, unii dintre ei percep aceste minorități ca fiind „amenințătoare”. În ambele tabere, resentimentele ies la suprafață și discursul se radicalizează, așa cum o dovedește un editorial recent al cotidianului olandez *NRC Handelsblad*<sup>1</sup>, care afirmă că „în țările europene cu minorități musulmane puternice și în creștere există o mare temere că

---

<sup>1</sup> Citat de Alan Cowell în *New York Times* din 8 februarie 2006, „West Beginning to See Wide Islamic Protests as Sign of Deep Gulf”.